

(1990) (Nepublikované)

Pár svedectiev k vývoju občianskej politiky

1. List Fedorovi Gálovi

Paríž, 29. decembra 1990

Milý Fedor,

Cháp, prosím, tento list ako čisto osobný. Určený je Tebe. Môžeš o ňom informovať pár našich spoločných priateľov, iným však do rúk nepatrí a rozhodne sa neobracia na verejnosť. Pre verejnosť by som možno napísal v podstate to isté, ale iným spôsobom.

Veľmi ma znepokojuje vývoj u nás za posledných pár mesiacov. Dúfam, že sa k nemu môžem vyjadriť aj z tejto vzdialenosti. Veď som sa neodtiahol od vecí spoločného záujmu, neuchýlil do ústrania; iba si myslím, že to, o čo sa pokúšam tu, otvoriť nás čo najviac svetlu, je - v rámci spoločnej deľby práce - tým, čo sa cítim schopný robiť a čo som, zvažujúc priority z hľadiska svojich možností, považoval za najdôležitejšie.

Iste si spomínaš, že som bol zástancom toho, aby sa predsedom slovenskej vlády stal Ladislav Košťa. Vedel som, že bude treba robiť kompromisy a zdalo sa mi, že by ich on dokázal robiť, pričom zároveň by si dal poradiť a - ak by sa javil príliš mäkký - bolo by ho možno podržať. Vladimír Mečiar bol pre mňa od prvých chvíľ predmetom psychologického záujmu. Cenil som si jeho jednoduchosť a presnosť v myslení, rozhodnosť, samostatnosť. Ako asi všetci, vedel som o jeho prchkosti, impulzivnosti; nezdalo sa mi, a nepovedal by som to ani dnes, že by bol nadmerne ctižiadostivý, ale mal som od počiatku obavy z toho, že je človekom, ktorý sa za každú cenu chce presadiť, vyjadriť že je silnou osobnosťou. Politik, zdá sa mi, má byť silnou osobnosťou, no je nebezpečný, ak je zároveň narcistom.

Myslím si, že problém kompetencií vlád sa stal skôr len náhodou - ale na aké naše veľké nešťastie! - prostriedkom na ktorom Mečiar chcel túto svoju silu demonštrovať. Bol som ešte členom vlády, keď som sa - tak ako ostatní ministri - až ex post, na zasadnutí vlády, dozvedel, že bolo jednanie v Trenčianskych Tepliciach a bol som, ako ostatní, vyzvaný k tomu, aby som tam predloženému stanovisku nášho predsedu vlády vyjadril emfatickú podporu. Povedal som vtedy: Ako predstaviteľ rezortu neekonomického cítim potrebu zdôrazniť príbuznosť a blízkosť českého a slovenského národa, pocit duchovnej spolupatričnosti, ktorý nemá analógie v prípade nijakého iného federálneho štátu. A v školstve a kultúre budeme túto príbuznosť, ba duchovnú jednotu, ešte viac a premyslenejšie pestovať. Zároveň však ako člen vlády nemám dôvod pochybovať o kompetencii svojich kolegov ekonomických ministrov, z ktorých úvah a analýz iste návrhy, predložené predsedom slovenskej vlády v Tepliciach, vychádzali.

Presvedčil som sa však veľmi rýchlo rozhovormi s niektorými členmi vlády, a žiaľ aj s Jozefom Kučerákom, že konkrétnej analýzy bolo málo. S údivom som počúval, keď ma Vladimír Mečiar presviedčal, že dvadsaťpercentný deficit slovenskej energetiky nebude pre nás nijakým problémom; akonáhle dokončíme Gabčíkovo, budeme mať energie dokonca nadbytok - veď si v novinách mohol každý prečítať, že Gabčíkovo aj podľa pôvodného projektu nemalo byť nijakým rozhodujúcim príspevkom k našej energetickej bilancii. Predstavil som si pritom, s akým potešením sa v Čechách zníži generovanie energie v tepelných elektrárnach zhumpľovaných severných Čiech, len čo energetika prestane byť vo federálnej kompetencii.

Preto som sa pripojil k Tebe na spoločnom sedení VPN a vlády, keď si navrhol, aby sme si k úvahám o delení kompetencií prizvali zahraničných expertov. Už som tušil, že za návrhmi nijakí experti nestoja...

Nechcem rekonštruovať chronológiu toho, čo sa stalo. Ale desil som sa, keď pri ďalších jednaniach sa komisie expertov, ktoré boli zostavené, dopracovali k istému konsenzu a tento konsenzus premiér nakoniec spochybnil vyhlásením, že rozhodujúcim je názor vlády a nie expertov. Ani som nežiaril nad originálnou politickou stratégiou: ak je optimum toho, čo chceme, 100%, do jednania vstúpime s požiadavkou odpovedajúcou 250% a potom, očarení úspechom, oznámime verejnosti, že sme získali 150%.

Mečiarovo myslenie - ktoré si celkom iste zasluhuje obdiv pre svoju jednoduchosť a konzistenciu: je potešením počúvať jeho prejavy, krásnu lineárnu logiku, súvislý slovný prejav bez zádrhov a prerieknutí - pripadá mi ako myslenie Reagana: na zložité problémy hľadať jednoduché riešenia. Čo však vyšlo Reaganovi v prebohatej krajine, aj keď ju zaťažil obrovským štátnym dlhom, zrejme nemôže vyjsť u nás; nám treba myslieť a konať systémovo a pri zjednodušovaní poriadne zvažovať dôsledky.

Toto zjednodušovanie dobre vidieť v teoretickej sfére, kde by človek od profesionálneho právnika predsa len čakal viac znalostí a menej schém, demagogicky elegantných: národ ako základná jednotka štátnej suverenity; aktuálnosť a perspektívnosť národných štátov; delegovanie právomocí zo suverénnych republík na federáciu atď. Čakalo by sa tiež jedno: znalosť toho, že demokratická politika je hrou podľa pravidiel a tam, kde sa menia pravidlá v priebehu hry, končí hra a protivráč nás začne brať ako nepriateľa. Horšie ešte je, čo nám zjednodušenie prinieslo v sfére politickej a ekonomickej praxe.

Neviem si predstaviť, čo bude s našou „samostatnou“ ekonomikou po 1. januári. Akým zázračným prútkom sa 30% "špeciálnej" výroby premení na takú, ktorá bude vyrábať „mierové“ výrobky so svetovými parametrami. Báger, ak sa nemýlim, stojí iba zlomok toho, čo stojí tank, aj keď na jeho výrobu treba rovnaké množstvo ocele i energie. Alebo sa rozhodneme predsa len naďalej vyvážať zbrane? Ale komu? Kde naberieme 20% chýbajúcej energie, ak nás ešte zanedlho prinútiť zavrieť Jaslovské Bohunice? Čo so Žiarom, Martinom, Handľovou, BAZkou, VŽ? Kde naberieme ekonómov, keď sa ukáže, že tí, čo nás balamutia táraním o synergetike atď. nevedia ani, aká je funkcia emisnej banky? Tá naivná viera, že sa k nám pohnú zahraniční investori!

Budeme si musieť požičiavať, a to podstatne viac, ako Česi. Budeme mať oveľa vyššiu nezamestnanosť a aj len minimálna sociálna sanácia bude predstavovať úžasný inflačný tlak. Tlak, ktorý bude pôsobiť na spoločnú menu tak dlho, až sa nás Česi budú musieť zbaviť, aj keď by sa im to emocionálne protivilo.

Vytvoril sa vďačný priestor pre politickú demagógiu slovenských klerikálov. Pravda, rozhodnutie o samostatnom slovenskom štáte urobia až potom, keď budú mať aj v SNR väčšinu. Zároveň so zavedením cenzúry, zákazom účinnej antikoncepcie a zavedením povinného náboženstva do škôl.

Znechutení Česi budú chcieť zakomplexovanému bratříčkovi ukázať, čo si vykoledoval. Pár vecí som už tu s prekvapením zistil: Stredoeurópska univerzita, pôvodne naplánovaná pre Bratislavu, potom rozdelená medzi Bratislavu a Prahu, v Bratislave nebude už vôbec - inštitút pre ekológiu, ktorý sme pre Bratislavu dohodli, presunuli naši českí kolegovia, poza náš chrbát, do Budapešti. Na troch francúzskych lýceách, kde sa od čias prvej ČSR učili českí aj slovenskí študenti, v tomto školskom roku študujú iba Česi; tak to pán Císař (poza náš chrbát) dohodol. Podpísanie veľkolepej zmluvy medzi Bordeauxom a Bratislavou, ktoré sme dohodli ešte za môjho ministrovania (malo zahrňovať spoluprácu vysokých škôl; oboch miest;

dokonca celých krajov) sa už neuskutoční; práve bola takúto zmluvu podpísať delegácia z Brna, na čele s rektormi brnenských vysokých škôl. Bilingválne gymnáziá, čo sme dohodli, sú ohrozené - slovenskí učitelia, čo sú tu na jednoročnej príprave, sa vraj ukázali ako neschopní a riaditeľka ich chce poslať domov. Po Paríži stretávam českých štipendistov, slovenského ani jedného - Česi si to povybavovali, my sme „nestihli“...

Slovensko-český problém je, samozrejme, zložitý a riešenie si vyžadoval. Veď má hlboké historické korene. Bolo ho treba riešiť spoločne, čo najviac spolu komunikovať, diskutovať, spolu premýšľať. Informácia o Slovensku je v Čechách biedna a pohľad na Slovákov poväčšine skreslený. Ibaže: keď sme tu pred pár dňami uvažovali s nejakými ľuďmi, čo zo slovenskej literatúry preložiť do francúzštiny a ponúknuť tunajším nakladateľstvám, neobjavili sme doslova nič. Čo to stálo Petra Brabenca síl, kým Martina Šimečku presadil u Gallimarda! - Vyrastú v klíme, ktorú sme si doma navodili, slovenskí Kunderovia, Hrabalovia, Škvoreckí, Klímovia?

Mohli by sme začať spolu súťažiť, keby sme mali rovnaké východzie pozície. Tie nemáme. Nemáme predovšetkým v ekonomike; a pri hmotnej biede nebudú peniaze ani na vedu, ani na školstvo; a pri zlej vede a zlom školstve bude iba tma, iba tma.

VPN je v tejto situácii jedinou nádejou. To už všetci dobre vieme, že sa musí zmeniť na politickú stranu. Že musíme ísť cestou, akou idú všetky demokratické štáty; teda i aplikovať princíp, že hlava vedúcej strany je zároveň vedúcim politikom. Mečiar, „muž roka“ podľa oddaných obdivovateliek čo čítajú Slovenku, má všetky predpoklady, aby ho snem VPN postavil hnutiu do čela. Nebolo by to dobre. V čele by si mal ostať Ty, no zároveň by bolo treba, aby si vstúpil do aktívnej politiky. Verím, že Ondruš alebo Snopko to pochopia. A Pišút tým skôr. A že nastúpiš na uvoľnené miesto niekoho z nich.

Ak sa do čela VPN dostane Mečiar, zrodí sa strana sociálno-demokratického typu, so všetkým haraburdím ilúzií o „sociálnej“ politike. Dôjde k úplnej separácii od klausovského Občianskeho fóra a kríza slovensko-českej reality sa nebezpečne prehĺbi. Za tejto situácie sa mi zdá, že by VPN a OF mali spolu vytvoriť, na základe uvážení a fundovaných jednaní, jednu stranu - s novým názvom - a so spoločným realistickým liberálnym programom.

Inej cesty z našej biedy nevidím.

Fedor, prajem Ti do nového roka: aby si spoločnými jednaniami s klausovským Občianskym fórom zvrátil vývoj, ktorý v posledných mesiacoch starého roka nabral smer k národnej katastrofe.

Ladislav Kováč